

MAGYAR VONATKOZÁSÚ TÖRTÉNETI ÉPÜLETEK DOKUMENTÁLÁSA TÖRÖKORSZÁGBAN

KOVÁCS MÁTÉ GERGŐ¹

Magyar Régészeti 14. évf. (2025) 4. szám, pp. 64–73. <https://doi.org/10.36245/mr.2025.4.5>

A Magyarországon található oszmán építészeti örökség viszonylag jól ismert és részletesen kutatott terület. Kevésbé felderített témakör a Törökország területén lévő, magyar történeti vonatkozású épületállomány vizsgálata és dokumentálása. A 20. századi magyar-török diplomáciai kapcsolatok egyik kiemelkedő eredményeként magyar tulajdonba került rodostói fejedelmi ebédlőház mellett az elmúlt években számos más épület részletes kutatása és dokumentálása valósult meg nemzetközi projektek, egyetemi felmérőtáborok keretében. Az írás a legújabb programok történeti előzményével és részletesebben az erdélyi követek isztambuli történeti épületének felmérésével foglalkozik. Ugyanezt a módszertant követve az utóbbi években az Isztambulban található Feriköyi Protestáns Temető kápolnájának és a milasi magyar házak közül Fevzi Beler kormányzó kúriájának felmérése is megtörtént.

Kulcsszavak: Törökország, műemléki felmérés, dokumentálás, épületkutatás, hallgatói workshop

TÖRÖKORSZÁGI ÉPÜLETEK DOKUMENTÁLÁSA A 19. SZÁZADTÓL NAPJAINKIG

A 2010-es években egyedülálló folyamat indult meg, amelynek célja a Törökország területén lévő magyar vonatkozású épületek részletes, alakhelyes felmérése és dokumentálása. A folyamat során három épületet kutattak egyetemi oktatók és hallgatók, amelyek közül kettő Isztambulban, egy pedig az égei-tengeri Milas városában található. Az isztambuli példák esetében jellemző volt, hogy egykor magyarok lakták vagy épp magyarok temetkeztek köré. A milasi épületet pedig magyar építőmesterek építették.

A törökországi magyar vonatkozású épületek napjainkban is kimagasló jelentőségű példája II. Rákóczi Ferenc rodostói ebédlőháza, melyet a III. Ahmed szultán (1703–1730) uralkodása alatti, úgynevezett Tulipán-korszakban kezdett használni a fejedelem és kísérete. Az épület tudományos igényű kutatása a 19. század végén kezdődött meg, a 20. század elején a magyar-török diplomáciai kapcsolatok egyik kiemelt céljaként a ház magyar állami tulajdonba került, helyreállítását követően múzeumként nyílt meg – és fogadja a látogatókat napjainkban is (FODOR 2024).

Az első magyar tudós expedíció 1862-ben érkezett a Márvány-tenger parti településre, Rodostóba, vagyis Tekirdağba, amikor Kubinyi Ferenc, Henszlmann Imre, valamint Ipolyi Arnold Konstantinápolyba utazott hivatalosan azért, hogy a városban lévő Corvinákat felkutassák. Ekkor Henszlmann rajzokat készített a magyar vonatkozású helyszínekről (IPOLYI 1877, 464; SERES 2006). Ezzel párhuzamosan Kun Bertalan vázlatokat küldött a Pesti Napló szerkesztőségének, amelyek a Saint Benoît kápolnában található Rákóczi-sírt, az izmiti Thököly-sírt, illetve a frissen nyitott feriköyi protestáns temetőben fekvő Lang Jakab sírját ábrázolták. Ezt követően Beszédes Kálmán (1839–1893), „Rodostó magyar képirója” járt a városban, ceruzarajzokon dokumentálta a várost, annak magyar emlékeit és a helyieket, valamint tárcákat jelentetett meg 1879-től a Fővárosi Lapokban. 1892-ben az ő vezetésével került sor a magyar emlékek felújítására is (BESZÉDES 1881; HÓVÁRI 2009). Mindez azért is fontos, mert ez volt az első eset, hogy a rodostói magyar emlékhelyeket *in situ* próbálták helyreállítani. Mikes Kelemen *Törökországi levelek* című munkája új díszkiadásának előkészületei okán Edvi Illés Aladár festőművész készített festményeket Rodostóban 1904-ben (EDVI 1906), valamint állapotfelmérést végzett, amelyről jelentést is írt.

Magyarország 1905. április 25-én megvásárolta az ebédlőház belső borítását és bútorait, továbbá a Csáky-háznak aposztrofált épület egyes fa burkolatait (BÉRCI 2007, 123). A leszerelt fa- és gipszelemeket

¹ Liszt Intézet – Magyar Kulturális Központ, Isztambul. E-mail: gergomatekovacs@gmail.com

Kassára szállították. Az oda tervezett épülethez hiányoztak a rodostói ebédlőház részletes adatai, így 1907-ben Möller István (1860–1934), a Műegyetem tanára Rodostóba utazott, hogy – a Csáky-házzal egyetemben – részletesen felmérje azt (BÉRCI 2007, 123). A valódi fordulatot a fejedelem ebédlőházának 1927-es, magyar állam általi megvásárlása hozta meg, helyreállítása Möller István tervei alapján, Gridi-Papp Imre vezetésével 1931–1933 közt folyt, a Rákóczi Múzeum megnyitójára pedig 1933. október 24-én került sor.

Az 1996-ban létrejött Rodostó Alapítvány az Országos Műemlékvédelmi Hivatal megbízásából a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, a Klebelsberg Kuno Alapítvány, illetve a Külügyminisztérium, Magyarország Ankarai Nagykövetsége és Isztambuli Főkonzulátusa támogatásával a 2000-es évek elején elkészítette a rodostói magyar házaknak tartott épületek tudományos felmérését. A helyszíni kutatáson és vizsgálaton alapuló munkát K. Pintér Tamás és Deák Zoltán végezte el 1999 és 2002 között (K. PINTÉR & DEÁK 2003, 341), amely jelenleg a legújabb ilyen típusú felmérésnek tekinthető Rodostóban.

Miután az 1916-ban alapított, és csupán pár évig működő Konstantinápolyi Magyar Tudományos Intézet (FODOR 2021) működését követően 2013-ban ismét Magyar Intézet nyílt Isztambulban, az Ankarai Nagykövetséggel és Isztambuli Főkonzulátussal szorosan együttműködve kezdettől fogva fontos céljának tekintette a törökországi magyar emlékhelyek azonosítását, kutatását, dokumentálását, bemutatását és népszerűsítését.

A 2010-es években három további épületnek – elsőként az erdélyi követek isztambuli történeti épületének – részletes dokumentálása történt meg, majd ezt követte az Isztambul Feriköy városrészében található protestáns kápolna, illetve Törökország égei-tengeri régiójának Milas településén a 20. század során magyar mesterek által épített lakóház felmérése.

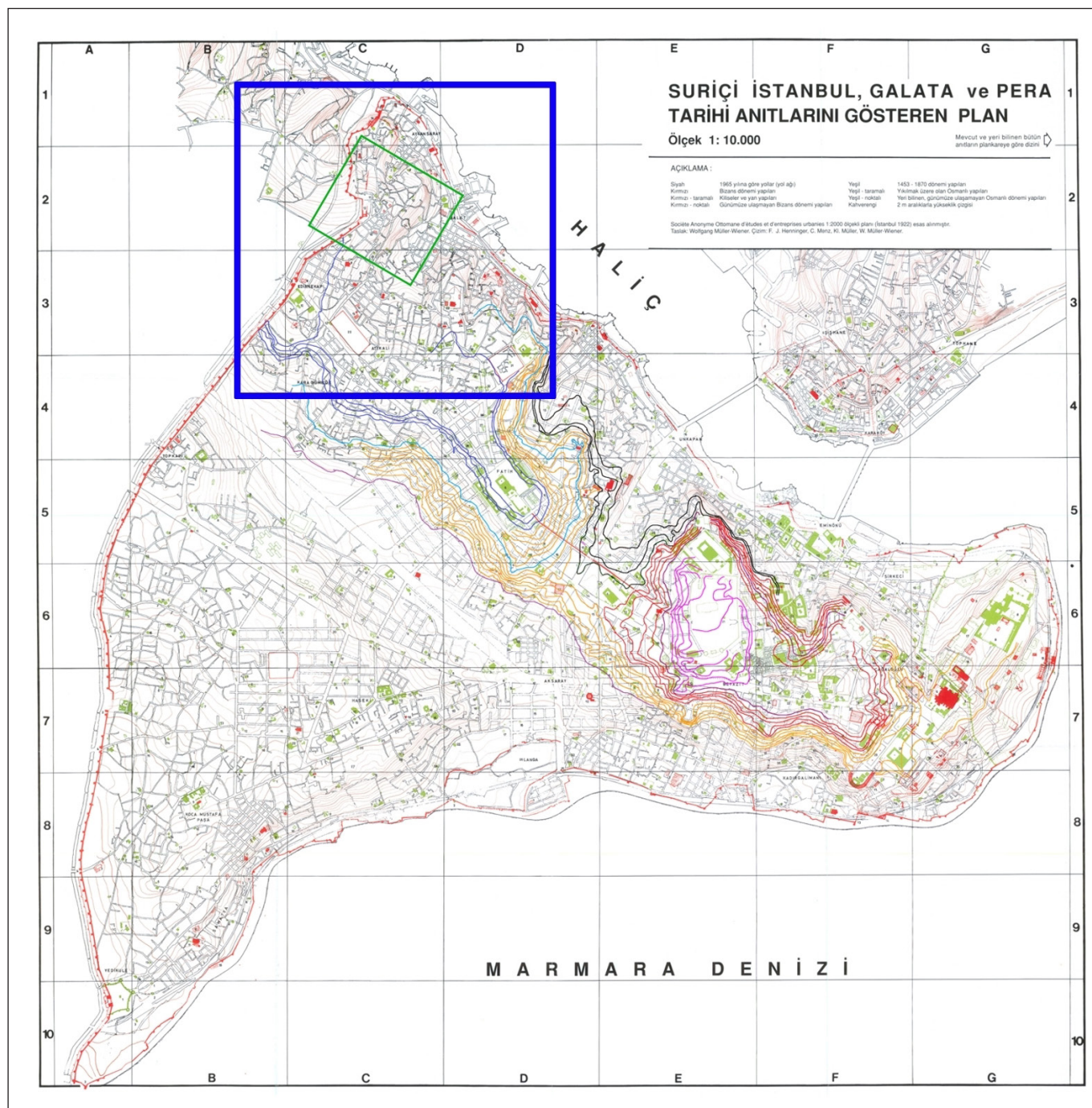
AZ ERDÉLYI KÖVETEK ÉPÜLETE ISZTAMBULBAN

Miután a 16. században a Magyar Királyság középső területei az Oszmán Birodalom fennhatósága alá kerültek, az Erdélyi Fejedelemség vezetői a szultán adófizetői közé tartoztak, és a fejedelemnek egy állandó képviselőjét kellett Konstantinápolyban tartania. Az erdélyi követek, vagyis „kapitihák” a fejedelemségből származtak, és évente váltották egymást (KÁRMÁN 2008). Az erdélyi követeknek Szulejmán korában egy épületet is átadtak az oszmánok, amely a konstantinápolyi falakon belül állt (1. kép).

Az épület története és elhelyezkedése hosszú időre feledésbe merült. A Fodor Gábor által írt kutatástörténet tárta fel (FODOR 2020), hogy a 20. század elején történt azonosításában fontos szerepe volt Karácson Imre levéltári küldöttnek (MIKA 1907; BÍRÓ 1921). Az épület Isztambul Balat városrészében, egy meredek szűk utcácska, vagyis a Macarlar Yokuşu (Magyarok kaptatója) mellett áll, ahonnan gyönyörű a kilátás az Aranyszarv öblre, és a Topkapı Palotaegyüttest is látni.

A 2000-es évekből Papp Sándor és Kármán Gábor török és erdélyi forrásokra alapozott tudományos kutatásai említhetők (PAPP & KÁRMÁN 2020). A ház építéstörténetére vonatkozó információk töredékesek, azonban 1640-ben egy helyreállítás, majd 1656-ban egy nagyobb szabású átépítés is lezajlott, amely keretében teraszokat alakítottak ki a lejtős telken. A korábban a főépületben található istállót egy melléképületbe helyezték át, és egy teljes emeletet elkülönítettek az ide érkező főköveteknek és kíséretüknek. A 18. század első évtizedében a házat Thököly portai ügyvivői, majd II. Rákóczi Ferenc diplomatái használták. Az épület végül 1729-ben egy nagy, a városrészre kiterjedő tűzvész áldozata lett, amely érintette a szomszédos *mektebet* és a mellette lévő Molla Aşkı dzsámit is (PAPP & KÁRMÁN 2020). Habár a két épület a 18. század végén ill. a 19. század elején újjáépült, akkora Erdély már egy évszázada Habsburg uralom alatt állt, ezért a követ-ségi épületekre már nyilvánvalóan nem volt szükség. Így az egykori komplexum elhagyatottá vált (2. kép).

Az épület helyszíni kutatása a 2010-es években kapott új lendületet. Az Isztambuli Magyar Intézet megalkulását követően megkezdődött Törökország magyar emlékhelyeinek feltérképezése és publikálása, majd 2019-ben egy komplex kutatás vette kezdetét. A projektben a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem (BME) és a Yıldız Műszaki Egyetem oktatói és hallgatói vettek részt. A kutatás a jelenlegi tulajdonos, a Török Köztársaság Egyes Alapítványainak Igazgatósága, vagyis T.C. Vakıflar Genel Müdürlüğü engedélyével történt.

1. kép. Balat és Fener városrészek (kék keret), illetve az erdélyi ház szomszédsága (zöld keret) Isztambul történelmi negyedében (a térkép forrása: MÜLLER-WIENER 2001)

A két részből álló épületfelmérési-, kutatási- és műemléki tervezési workshop első szakasza 2019. szeptember 25. és október 1. között valósult meg, amelynek célja az épület felmérése, helyszíni dokumentálása török és magyar oktatók vezetésével, török és magyar építészhallgatók által. A program során részletes, kézi, alakhú felmérési rajzok (manuálék) (3. és 5. kép), és korszerű, digitális térszkennerrel (TLS-szkenner) mért pontfelhő alapján digitális felmérési rajz (4., 6. és 7. kép) készült.

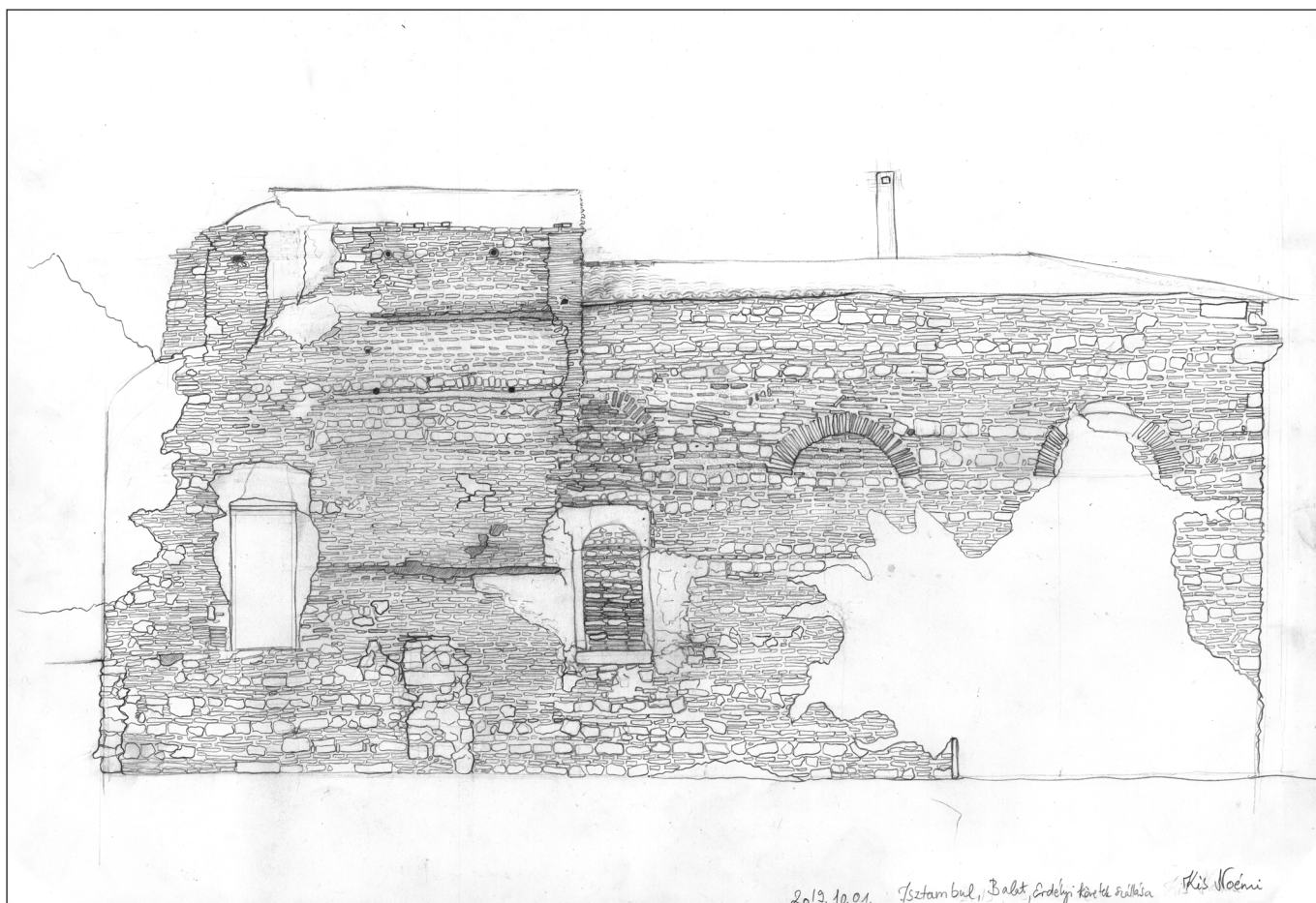
A workshop második szakasza 2019. októberében Budapesten valósult meg, ahol a résztvevők folytatták a felmérési rajzok feldolgozását, elvégezték az írott források és a felmérés összevetését, valamint foglalkoztak az épület esetleges hasznosíthatósági gondolataival is. A magyar hallgatók Tudományos Diákköri Konferencián bemutatott dolgozatok formájában is feldolgozták az épület történetéről kutatott információkat. 2020-ban Isztambulban átfogó kiállítás is nyílt a munkákból.

2. kép. Az isztambuli erdélyi követek háza, távlati fotó
(Készítette: Pi Tóth István)

Az épületen az elmúlt évszázadok során számos átalakítást végeztek, amelyet mind a felmért falszövet jelenlegi állapota, mind pedig a rendelkezésre álló, korábbiakban említett szakirodalom megerősít. A felmérés alapján számos belső tér történeti funkciója meghatározhatóvá vált, illetve az épületen végzett átalakítások és elpusztult épületelemek nyomai is azonosíthatóvá váltak.

Az épület történeti analógiáinak kutatása is megtörtént. Ez alapján kiderült, hogy a ház az ún. „szibján mektebi”, vagyis alsófokú oktatási intézmény épülettípusával mutat rokonságot (SAĞDIÇ 2020), így feltehetően Szulejmán szultán egy meglévő iskolaépületet adott át az erdélyi követeknek. A tör-

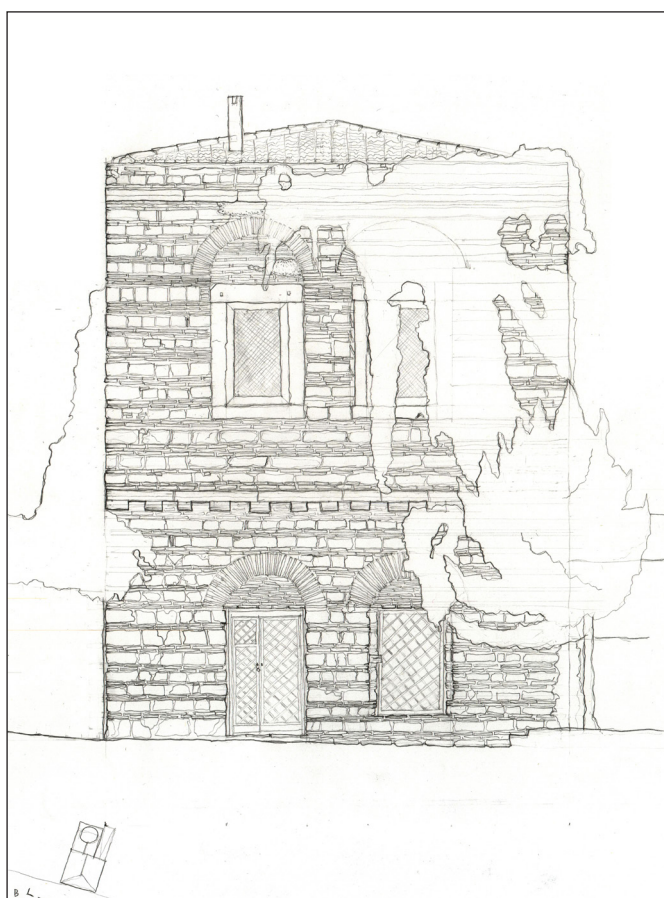
3. kép. Az erdélyi követek házának délnyugati homlokzatáról készült helyszíni, kézi manuálé (Készítette: Kis Noémi, 2019)

téneti térképek elemzése alapján az is kiderült, hogy még a 20. század elején is állt a mai köépület mögött egy – napjainkban már nem látható – többszintes, faszerkezetű épület, amelyet a Jacques Pervitich által 1928-ban publikált térkép is mutat (8. kép).

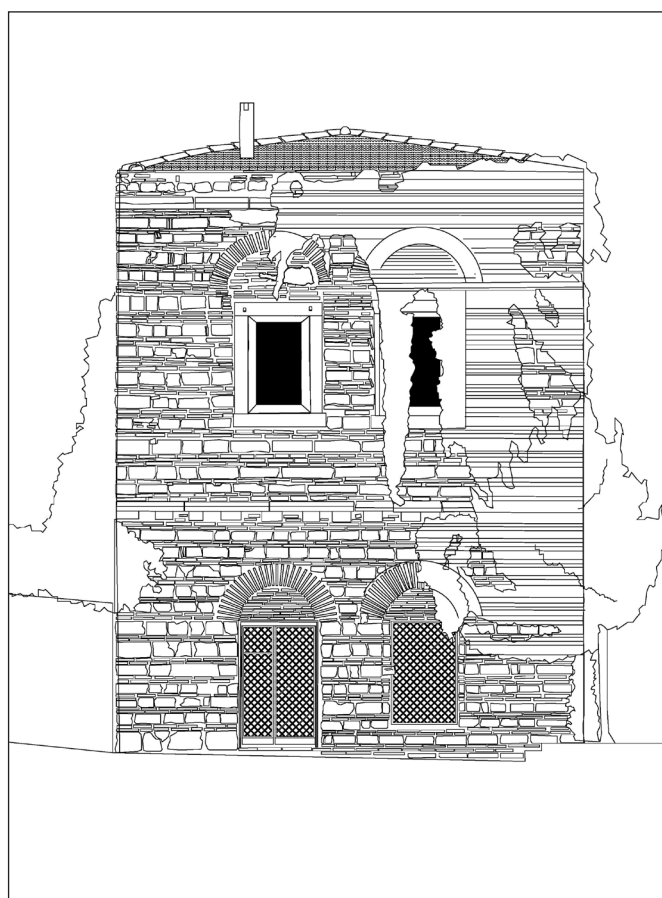
A felmérőtábor újabb lendületet ad a ház további építészeti és történeti kutatásához, valamint a jelenleg méltatlan körülmények közt lévő épületmaradványok esetleges örökségvédelmi munkálataihoz, amelynek előkészületei mind a 2024. évi Magyar-Török Kulturális Évad, mind pedig a 2025. évi Magyar-Török Tudományos és Innovációs Év során kezdődtek meg, és várhatóan tovább folytatódnak.

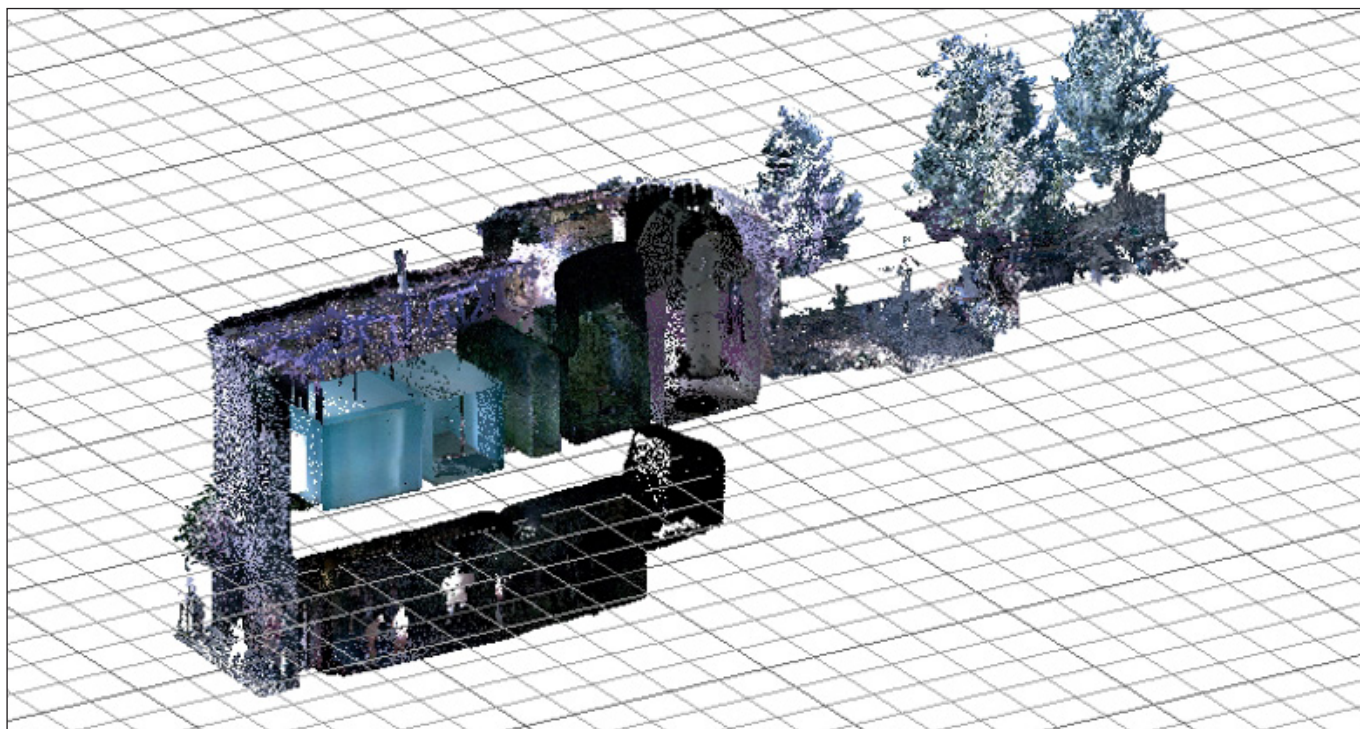
4. kép. Az erdélyi követek házának délnyugati homlokzatáról készült digitális felmérési rajz (Készítette: Kis Noémi, 2019)

5. kép. Az erdélyi követek házának délkeleti homlokzatáról készült helyszíni, kézi manuálé (Készítette: Kulcsár-Kilyén Róbert, 2019)

6. kép. Az erdélyi követek házának délkeleti homlokzatáról készült digitális felmérési rajz (Készítette: Kulcsár-Kilyén Róbert, 2019)

7. kép. Az erdélyi követek házáról készült pontfelhő-metszet (Készítette: Kovács Máté Gergő, 2019)

8. kép. Jacques Pervitich által készített és 1928-ban publikált térkép az „Egri-Kapu” és a „Tekfur-Seray” környékéről. A számok a szintszámot jelölik, a színek pedig az építőanyagot (sárga: fa; piros: kő, vagy téglaszerkezet)

TOVÁBBI FELMÉRÉSEK: KÁPOLNA AZ ISZTAMBUL FERIKÖY NEGYEDÉBEN LÉVŐ PROTESTÁNS TEMETŐBEN ÉS A MILASI „MAGYAR HÁZ”

Isztambul Şişli városrészének Feriköy negyedében két keresztény – egy protestáns és egy katolikus – temető is található egymás szomszédságában. A temetők megnyitására Abdülmedzsid szultán trónra lépését (1839) követően kerülhetett sor. A protestáns temető magyar parcellájában körülbelül ötven olyan személy síremléke található, akik II. Rákóczi Ferenchez, az 1848–1849. évi forradalom és szabadságharchoz köthetőek vagy a 20. század során éltek. A temetőt számos ország isztambuli főkonzulátusa mellett a magyar részvételű Feriköy Cemetery Initiative kezeli (FERIKÖY CEMETERY INITIATIVE 2025). A temető szívében góti-

9. kép. A felmérőtábor résztvevői
a Feriköyi Protestáns Temető kápolnája előtt
(Fotó: Kovács Máté Gergő, 2021)

10. kép. A Feriköyi Protestáns Temető kápolnájáról
TLS-szkennerrel készült pontfelhő
(Készítette: Kovács Máté Gergő, 2021)

kus stílusjegyeket használó, 19. századi historizáló kápolna áll, rajzi dokumentációja nem maradt fenn. 2021-ben több magyar és török intézmény közreműködésével felmérőtábort szerveztek, amelynek célja a kápolna kézi és digitális alakhelyes felmérése, 3D-szkennelése, továbbá a körülötte fekvő néhány kijelölt síremlék digitális szkennelése volt (9–10. kép). A program a két ország egyetemi tapasztalatcseréjének és a történeti épületek dokumentálása oktatásának területén, valamint a kápolna 2022. évi örökségvédelmi munkálatainak során is fontos szolgálatot tett (JOHNSON 2021).

A Török Köztársaság 1923. évi kikiáltását követően számos szakember érkezett Magyarországról, akik különféle településeken és területeken vettek részt az ország kiépítésében és modernizálásában (SARAL 2017). A mintegy 1000-1500 magyar állampolgár többnyire olyan, szakértelmet és kézi munkaerőt egyaránt igénylő beruházáson dolgozott, mint például csatornázás, építési és vasúti munkálatok, járdák és zöldövezetek kialakítása, vízellátás, villamosmérnöki feladatok vagy világítástechnika (SARAL 2022). A mérnökök, építőmunkások az Égei-tengerhez közeli, délnyugat-törökországi Muğla, Milas és Aydın egyes épületeinek kivitelezésén is közreműködtek (ÇOLAK 2006).

Az ún. „magyar házak” egyike a városrészi kormányzó, *kaymakam* Fevzi Beler és felesége, Nedime Beler egykori lakóháza, ma lánykollégiumi épület (11. kép), amelyet magyar építőmesterek építettek az 1920-as években. A milasi munkások neve nem ismert, azonban az a tény, hogy magyarok építették a házat, bizonyított, sőt a helyi emlékezet napjainkban is „magyar házként” tartja számon (AKDENİZ é.n.). A ház a Milasi Önkormányzat tulajdonába került, ezt követően együttműködés jött létre az Önkormányzat, Magyarország Ankarai Nagykövetsége és az isztambuli Liszt Intézet – Magyar Kulturális Központtal a ház örökségvédelmi munkálatai céljából. A számos intézmény közreműködésével zajló projekt a 2025. évi Magyar-Török Tudományos és Innovációs Év során valósult meg.

A program eredményeként a workshop során létrejött a külföldi magyar emlékhely megőrzését célzó magyar-török egyetemi együttműködés; a történeti épületek magyar épített örökségi értékének innovatív dokumentálási módszereivel kapcsolatos tudásmegosztás; az épület jelenlegi állapotát tükröző részletes

11. kép. A milasi felmérőtábor résztvevői a kutatott ház előtt
(Fotó: Kovács Máté Gergő, 2025)

kézi alakhelyes felmérés és 3D pontfelhő (11. kép). A helyszíni dokumentálás és felmérés kiegészült különféle szerkezetdiagnosztikai vizsgálatokkal. Így lehetőség adódik a magyar mesterek által Törökországba hozott építészeti és épületszerkezeti ismeretek azonosítására. Mindezen tudás később tudományos publikációkban (PATAKY et al. 2025), másfelől 2025. őszi Tudományos Diákköri Konferencia dolgozatokban hasznosult. A programról dokumentumfilm készült, 2026 tavaszára várható a felmérés tanulságait összegző kiállítás és füzet, és Milas Város Önkormányzata a jövőben elkészíti az épület állagvédelmi munkálatait, hogy ismét hasznosítja a „magyar házat”.

ÖSSZEFOGLALÁS

A törökországi magyar emlékek dokumentálása hosszú múltra tekint vissza, ami a 2010-es években új lendületet kapott. A komplex, interdiszciplináris megközelítésnek köszönhetően a projektek nem csupán rajzi dokumentációkat eredményeztek, hanem számos egyéb együttműködéssel és eredménnyel zárultak, továbbá a jövő építészgenerációjának oktatásában is fontos szerepet játszanak. Fontos a nemzetközi kontextus is: egyfelől a magyar és török egyetemi oktatók, illetve hallgatók tapasztalatcseréje, amelyet nem egyszer további tudományos együttműködés, hallgatói és vendégoktatói mobilitás követett, másfelől a különféle nemzetközi szervezetekben létrejött együttműködés és a nemzetközi támogatói kör és szponzoráció.

Kiemelt jelentőséggel bírt az interdiszciplináris megközelítés. Egyfelől alkalom nyílt az építészeti szakma különféle aspektusainak megismerésére és azok képviselőinek közös gondolkodására, emellett a történettudományok különféle szakágai, illetve a régészettudomány területei is képviseltették magukat az egyes programok során.

A szervezők különös hangsúlyt fektettek arra, hogy minél szélesebb körben válhassanak ismertté az eredmények: a hallgatók tudományos diákköri dolgozataiban, az oktatók tudományos publikációiban és konferenciaelőadásában éppúgy, mint kiállításokban, virtuális rekonstrukciókban vagy épp filmekben.

Végezetül pedig valamennyi munka során kiemelt cél volt, hogy a dokumentáció hasznosítható lehessen az egyes épületek jövőbeli örökségvédelmi munkálataiban. A szervezők és résztvevők reményei szerint mind az említett példákön, mind pedig további épületek esetében folytatódhat ezen jó gyakorlat alkalmazása.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A fentiekben leírt valamennyi kutatás és felmérőtábor komplex és interdiszciplináris csapatmunka eredménye.

A milasi magyar ház felmérése a 2025. évi Magyar-Török Tudományos és Innovációs Év támogatásával jött létre, amelyért köszönet illeti Dr. Hoppál Péter kormánybiztos urat.

Köszönet illeti a szervezésben részt vevő intézményeket, támogatókat: Magyarország Ankarai Nagykövetsége – Mátis Viktor nagykövet, Magyarország Isztambul Főkonzulátusa, az Isztambuli Liszt Intézet – Magyar Kulturális Központ korábbi igazgatója és helyettese, Dr. Fodor Gábor és Szöllőssy Balázs, illetve jelenlegi igazgatója, Sipos Áron, továbbá a BME Építészmérnöki Kar Építészettörténeti és Műemléki Tanszéke, valamint Épületszerkezettani Tanszéke, Yıldız Műszaki Egyetem, a Török Köztársaság Kulturális és Turisztikai Minisztériuma Török Együttműködési és Koordinációs Ügynökség Elnöksége (TİKA), a Gül Baba Türbéje Örökségvédő Alapítvány, az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottság, Magyarország Muğlai Tiszteletbeli Konzulátusa, a Muğlai Sıtkı Koçman Egyetem részéről Prof. Dr. Zühre Sözel Yıldırim és Prof. Dr. Melek Çolak, Milas Város Önkormányzata és Fevzi Topuz polgármester, illetve az Akfen Holding szervezet tette lehetővé a programok megvalósulását.

Ezúton szeretnék köszönetet mondani valamennyi szervező és résztvevő októnak és hallgatónak. Az erdélyi követek történeti épülete esetében a BME részéről Dr. Rabb Péter és Kiss Zsuzsanna Emília, a Yıldız Műszaki Egyetem részéről Prof. Dr. Nur Urfalıoğlu és Asst. Prof. Dr. Zafer Sağdıç oktatóknak, valamint a BME Építészmérnöki Kar hallgatóinak: Benyovszky Teréz, Berzsák Barna, Gyöngyösi Eszter, Kékesi Laura Emília, Kis Noémi, Kormos Julianna, Kulcsár-Kilyén Róbert, Paragi Anett, Pirty Ádám és

Somogyi Luca, továbbá a Yıldız Műszaki Egyetem hallgatóinak: Beyza Nur Alkan, Rengin Aytan, Esra Arslantürk, Alperen Bal, Feride Bodur, Onur Kapukaya, Nagehan Tuğba Özdek, Kerem Ahmet Türk, Buse Gül Uygan, Leyla Yıldız és Deniz Yüzdaş. A Feriköyi Protestáns Kápolna esetében Asst. Prof. Dr. Zafer Sağdıç oktatónak és a résztvevő hallgatóknak: Benyovszky Teréz, Budaházi Fanni, Cserhádi Dániel, Gyöngyösi Eszter, valamint Kálmán Mónika (BME); Bengi İdil Acar, Betül Yangöz, Beyza Artunç, Münevver Zeyneb Uzun, Samed Doğan, valamint Elif Yıldırım (Yıldız Műszaki Egyetem). A milasi magyar ház esetében: Kiss Zsuzsanna Emília, Pataky Rita és Egri Mátyás oktatóknak (BME) és a hallgatóknak: Bényei Zsigmond, Bolya Mira, Csótai Zsófia, Fálmann Dániel, Nacsády András József, Nagy Kinga és Pintér Eszter Júlia (BME Építésmérnöki Kar), valamint Püski Évának és Püski Juditnak (BME).

BIBLIOGRÁFIA

Akdeniz, O. (é.n.) Tarihi Milas Evleri. [A történeti Milas házai]. Online: <https://mitso.org.tr/tarihi-milas-evleri/> Letöltés: 2026.01.13.

Bérci, L. (2007). A rodostói Rákóczi-ház ebédlője, avagy egy eredetinek készített másolat restaurálása (1981–1982). *Magyar Műemlékvédelem* 14, 123.

Beszédes, K. (1881). Konstantinápolyi világ. *Pesti Hírlap*, 1881. február 8., 202–203.

Bíró, V. (1921). *Erdély követei a Portán*. Kolozsvár: Minerva.

Çolak, M. (2006). Muğla Ve Çevresinde Macarlar [Magyarok Muğlában és környékén]. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi* 10, 32–34.

Edvi, I. A. (1906). *Képek Mikes Kelemen törökországi leveleihez*. Budapest: Franklin.

Feriköy Cemetery Initiative (2025). <https://ferikoycemetery.org/> Letöltés: 2026.01.13.

Fodor, G. (2020). Előszó: Az erdélyi követek történeti épületének kutatástörténete. In *Erdélyi követek történeti épülete – felmérés és kutatás* (pp. 6–7). Kiállítási katalógus. Isztambul: Magyar Kulturális Központ.

Fodor, G. (2021). *Magyar tudomány és régészet az Oszmán Birodalomban. A Konstantinápolyi Magyar Tudományos Intézet története, 1916–1918*. Budapest: ELKH Történettudományi Intézet.

Fodor, G. szerk. (2024). *Rodostó – A Rákóczi-kultusz zarándokvárosa*. Budapest: Országház Könyvkiadó.

Hóvári, J. (2009). *Rodostói emlékek és tanulságok. Beszédes Kálmán – Rodostó magyar képvisője*. Budapest: Magyar-Török Baráti Társaság.

Ipolyi, A. (1877). A Corvina visszajutott codexei felfedezésének története. *Századok* 9 (1877) 463–473.

Johnson, B. (2021). Cemetery Happenings. *The Ledger* 1(2), 15–16. Online: <https://ferikoycemetery.org/ledger/> Letöltés: 2026.01.13.

Kármán, G. (2008). „Átkozott Konstantinápoly”: Törökkép Erdély 17. századi portai követségén. In Etényi G. N. – Horn I. (szerk.), *Portré és imázs: Politikai propaganda és reprezentáció a kora újkorban (Portrait and Image: Early Modern Political Propaganda and Representation)* (pp. 29–48). Budapest: L'Harmattan.

Mika, S. (1907). Az erdélyi ház Konstantinápolyban. *Budapesti Szemle* 130 (364–366), 1–21.

Müller-Wiener, W. (2001). *İstanbul'un Tarihsel Topografyası* [Isztambul történeti topográfiája]. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Papp, S. & Kármán, G. (2020). Erdélyi követek történeti épülete. In *Erdélyi követek történeti épülete – felmérés és kutatás* (pp. 11–13). Kiállítási katalógus. Isztambul: Magyar Kulturális Központ.

Pataky, R., Egri, M., Kiss, Zs. E. & Kovács, M. G. (2025). Hogy kerül a csizma az asztalra? Avagy hogy kerül magyar ház az Égei-tenger partjára? *Metszet* 16(6), 58–63.

K. Pintér, T. & Deák, Z. (2003). A magyar bujdosók házai Rodostóban. *Műemlékvédelem* 47(5) 341.

Sağdıç, Z. (2020). Fanarium-házak és szibján mektebi-épületek. In *Erdélyi követek történeti épülete – felmérés és kutatás* (p. 14). Kiállítási katalógus. Isztambul: Magyar Kulturális Központ.

Saral, E. (2017). A Foreign Labor Force in Early Republican Turkey: The Case of Hungarian Migrant Workers. *Hungarian Historical Review* 6(3), 597–623.

Saral, E. (2022) Magyar építőmunkások Törökországban. In Kovács, M. G. – Sağdıç, Z. (szerk.), *Magyarok tervlapjai Törökországban* (pp. 51–55). Budapest: TERC.

Seres, I. (2006). A törökországi bújdosó sírhelyei és a magyar tudóstársadalom. *Magyar Tudomány* 12, 1465–1466.